

Ke kulturním kontaktům mezi Moravou a Lužicí

I když užší a bohatší kontakty s Lužicí dané geografickými poměry mají Čechy a zejména pražské centrum, svou roli při formování česko-lužické vzájemnosti sehrála i Morava. Důležité místo při navázání a udržování kontaktů mezi Moravou a Lužicí má vedle Brna Předklášteří u Tišnova, kde se nachází ženský cisterciácký klášter **Porta coeli**. V r. 1861 sekularizovaný klášterní velkostatek koupil ženský cisterciácký klášter v hornolužickém Mařídolu (Marienthal) a r. 1901 se v Porta coeli podařilo řeholní život obnovit i s pomocí řádových sester – cisterciaček, které byly Lužickými Srbkami. U příležitosti stoletého jubilea obnovení řeholního života tuto skutečnost v Předklášteří přiblížila vedle dalších akcí výstava, kterou zorganizovalo Podhorácké muzeum sídlící v objektu bývalého klášterního proboštví.

Jinou expoziční akcí, která se v **Podhoráckém muzeu** uskutečnila v r. 2006, byla výstava *Lužičtí Srbové v Německu – Serbja w Němskej*.¹ Irena Ochrymčuková, etnografka Podhoráckého muzea, aktualizovala putovní výstavu připravenou Nadací lužickosrbského národa (Založba za serbski lud) o informace dokládající česko-lužické kulturní kontakty. Panely s informačními texty a dokumentačním materiálem doplnila různorodými hmotnými artefakty, přibližujícími tradiční život na lužickosrbském venkově. Vedle krojových kompletů, prezentujících základní regionální typy lidového oděvu Lužičanek, návštěvníci mohli nahlédnout do lužickosrbské světnice nebo si prohlédnout dokumentární fotografie zachycující venkovské ženy při zemědělských pracích na poli nebo v domácnosti. Na výstavě se objevily i památky, které si první řeholnice přinesly s sebou, aby jim symbolizovaly bývalý domov. U příležitosti ukončení výstavy zorganizovalo Podhorácké muzeum 25. září 2006 odborný seminář *Lužičtí Srbové z různých úhlů pohledu*.²

Výstavní akce, která seznamovala moravskou veřejnost s lidovou kulturou Lužických Srbů, se uskutečnila také v Brně v pavilonu **Anthropos** Moravského zemského muzea od 20. února do 12. srpna 2007.³ Výstava *Lužičtí Srbové. Historie, kultura, tradice* byla koncipována ve dvou rovinách, z nichž ta první představila

¹ M. VÁLKA: *Ke kulturním kontaktům mezi Lužickými Srby a Moravou. Na základě aktivit Podhoráckého muzea v roce 2006*. Národopisná revue 17, 2007, s. 117–118. Též R. ČERMÁK: *Serbske nalěčo 2006 a výstava Serbja w Němskej*. Česko-lužický věstník 17, 2007, č. 2, s. 5–6.

² Referáty ze semináře byly publikovány ve Sborníku Okresního muzea Brno-venkov 2007.

³ M. VÁLKA: *Výstava Lužičtí Srbové. Historie, kultura, tradice v brněnském Pavilonu Anthropos*. Národopisná revue 18, 2008, s. 47–48. Scénář výstavy P. Kaleta, V. Velek, S. Sedláčková, L. Galuška. Garant výstavy P. Kostrhun. Výtvarnice R. Jarešová.

lužickosrbské zvyky a tradice v průběhu kalendářního roku. Druhá rovina, kulturně-historická, informovala návštěvníka o dějinách Lužických Srbů od slovanských dob. Detailně autoři rozpracovali vazby Lužice k českému státu, objasnili význam pražského Lužického semináře a podrobně zdokumentovali dobu lužickosrbského národního obrození, protože kontakty s vůdčími osobnostmi Lužických Srbů udržovali významní slavisté jako Josef Dobrovský, Václav Hanka, Jan Kollár či František Ladislav Čelakovský. Rozsáhle bylo na výstavě prezentováno dílo zakladatelské osobnosti české sorabistiky Adolfa Černého, jehož jméno se objevilo i v názvu lužickosrbského spolku, který byl v Praze založen r. 1907 a k němuž se hlásí i současná Společnost přátel Lužice. Stejná pozornost byla věnována sorabistickému dílu Ludvíka Kuby, protože svými pracemi a aktivitami se významnou měrou zasloužil o popularizaci Lužických Srbů a jejich kultury v českém prostředí.

Kontakty s luterským sborem na Lužici má sbor Českobratrské církve evangelické v Miroslavi na jižní Moravě. V rámci nedělních odpoledních setkání v tzv. Kruhu zde 18. ledna 2009 autor přednesl přednášku *Dnešní Lužice*.⁴ Ve výkladu se opřel nejen o historická fakta, která o Lužici a o Lužických Srbech zprostředkovává studentům Ústavu evropské etnologie, ale zejména o poznatky, jež získal během posledního pobytu na Lužici v listopadu 2008, o němž se podrobněji zmíníme později. K zajímavým poznatkům z následné diskuse s přítomnými náleží jejich hodnocení základních problémů současné lužickosrbské společnosti, a to likvidace lužických vesnic v důsledku těžby hnědého uhlí a asimilace s německým etnikem.

Poznávací cesty brněnských etnologů na Lužici

Národopisná sorabistika má své zázemí také na brněnské univerzitě. Seminář pro etnografii a etnologii, který vznikl na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity po osvobození v r. 1945 díky úsilí prof. Antonína Václavíka (1891–1959),⁵ měl slavistickou orientaci, danou Václavíkovým univerzitním školením a následným pracovním pobytem na Slovensku. Uvedené zaměření posílily ještě studijní pobyt na krakovské univerzitě u prof. Kazimierze Moszyńského, autora základních děl o tradiční kultuře slovanských národů, a úzké kontakty s polskými etnografy. Ve svém

⁴ M. VÁLKA: *Dnešní Lužice. Přednáška v Miroslavi*. Česko-lužický věstník 19, 2009, č. 3, s. 22.

⁵ K vzniku brněnského etnografického pracoviště a jeho vývoji viz *Almanach k 60. výročí Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 1945–2006*. Red. M. Válka. Brno 2006.

etnografickém díle Václavík kladl velký důraz na komparativní studium, takže reálie tradiční kultury slovanských zemí se objevují jak v jeho pracích z oblasti lidového umění, tak sociální kultury.⁶

Nástupce prof. A. Václavíka a pozdější vedoucí Katedry etnografie a folkloristiky prof. **Richard Jeřábek** (1931–2006) udržoval přímé osobní kontakty s vědeckými pracovníky, etnografy a folkloristy z budyšínského *Institutu za serbski ludospyt*, z nichž zejména Pawoł Nedo, vůdčí osobnost lužického národopisu, měl zájem na rozšíření a upevnění kolegiálních vazeb. Také jeho nástupci ve funkci ředitele Pawoł Nowotny a Měrćin Kasper, stejně jako vedoucí národopisného oddělení institutu Blažij Nawka a Sigmund Musiat udržovali s vedoucím brněnského etnografického univerzitního pracoviště přátelské vztahy a setkávali se s ním na mezinárodních konferencích a seminářích.⁷ Informace o profilu vědeckého výzkumu na Lužici a o lužickosrbské etnografické literatuře se objevovaly v českém odborném tisku.⁸

Od počátku šedesátých let minulého století pořádalo brněnské etnografické pracoviště pro své studenty zahraniční **odborné exkurze**, považované za integrální součást vysokoškolské výuky oboru.⁹ Koncem května **1972** zahraniční exkurze studentů etnografie brněnské univerzity směřovala k Lužickým Srbům.¹⁰ Díky zmiňovaným osobním kontaktům prof. R. Jeřábka byl připraven program, v němž nechyběla návštěva Domowiny a Institutu za serbski ludospyt v Budyšině. Cílem bylo poznat jevy tradiční lužické kultury, ale také významné kulturní a historické památky dokládající staletou historii Lužických Srbů.

Mladší posluchači etnografie a folkloristiky Lužici navštívili v r. **1980** během své šířeji koncipované cesty po bývalém východním Německu.¹¹ Protože vstupovali na lužické území ze severu, jejich první zastávkou ve Sprévském lese bylo muzeum v přírodě v Lědech a teprve následně si prohlédli obě hlavní kulturní a hospodářská centra Lužice – Chotěbuz a Budyšín. Výklady o lidové kultuře a etnogenezi

⁶ A. VÁCLAVÍK: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha 1959.

⁷ M. VÁLKA: *Lužičtí Srbové a výuka etnologie na Masarykově univerzitě v Brně*. In: Sborník Okresního muzea Brno-venkov. Předklášteří 2007, s.

⁸ M. KASPER: *Etnické rysy lužickosrbské kultury. Kulturně historický přehled*. Český lid 74, 1987, s. 143–151; F. FÖRSTER: *Studium lužickosrbského lidu. Výsledky, projekty a směry rozvoje*. Český lid 75, 1988, s. 211–214.

⁹ Viz H. BERÁNKOVÁ – J. POSPÍŠILOVÁ (eds.): „...v šest od fakulty.“ *Sborník o našem cestování*. Brno 2001. Též R. JEŘÁBEK: *Exkurze – nezbytná součást studia etnografie/etnologie*. In: Almanach k 60. výročí Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 1945–2005. Red. M. Válka. Brno 2006, s. 54–59.

¹⁰ Viz R. JEŘÁBEK: *Studijní zájezd brněnských posluchačů národopisu na Lužici*. Národopisné aktuality 9, 1972, s. 314–315. Též J. ŠÁLKOVÁ: *Ohlédnutí za obojí Lužicí*. In: „...v šest od fakulty.“ *Sborník o našem cestování*. Brno 2001, s. 23–24.

¹¹ Viz R. JEŘÁBEK: *Za německou a lužickosrbskou lidovou kulturou*. Universitas 13, 1980, č. 6, s. 81.

lužickosrbského a německého národa uzavřela návštěva drážďanského Muzea lidového umění.

Poslední výjezd studentů a absolventů brněnské etnologie zorganizovaný na Lužici prof. Jeřábek se konal o velikonoční neděli r. **2002** a jeho cílem byly obřadní velikonoční jízdy, které Lužici proslavily i v zahraničí.¹² „Křižerjo“ studenti spolu s dalšími diváky sledovali v Kulowě a Ralbicích, kam průvod velikonočních jezdců směřoval. Při pohledu na dlouhé řady aktérů různého věku vyvstávala otázka revitalizace objížděk, jejich prestižnosti a dalšího směřování.¹³ Opětovná návštěva kláštera Marijina Hvězda umožnila srovnání se stavem během dřívější návštěvy v r. 1972 a kvitování patrné změny poměrů, které se odrazily v pokračující obnově klášterního komplexu a v docenění jeho významu pro současný duchovní život. Mezi přítomnými zněla i čeština svědčící o pokračujících neformálních kontaktech mezi oběma národy.

Stejně tak cílená byla cesta brněnských studentů už různých oborů v listopadu **2008**, jejímž organizátorem byl doktorand Ústavu evropské etnologie Josef Oriško. I když ústřední bod exkurze tvořila návštěva 134. Schadžowanky, výročního společenského setkání lužickosrbských studentů, kulturních představitelů a dalších přátel a zájemců, prohlédli si účastníci exkurze v Budyšíně Lužickosrbské muzeum a historické památky města nebo navštívili Domowinu, kde se setkali s J. Łuščanskim, referentem pro kulturní záležitosti a zahraniční styky.¹⁴

Zatím poslední cesta na Lužici organizovaná Ústavem evropské etnologie se uskutečnila v 6. – 8. září **2011**. Směřovala do Budyšína a dalších lokalit Horní Lužice (Slepo, Rowno, Ralbice, Marijina Hvězda), ale také do Ochronova (Hernhut) spojeného s náboženskými exulanty z Moravy, nebo do Zhořelce.

¹² Viz M. VÁLKA: *Poznávací cesty brněnských etnologů k Lužickým Srbům a do Rakouska*. Národopisná revue 12, 2002, s. 103–104.

¹³ Ke genezi a vývoji velikonočních jízd na Lužici viz Z. BOHÁČ: *Velikonoční jízdy v Lužici*. Český lid 53, 1966, s. 193–198. Přetištěno in Z. BOHÁČ: *České země a Lužice*. Tišnov – Budyšín 1993, s. 141–153.

¹⁴ Viz L. ŠTEFLOVÁ: *Postřehy z exkurze za Lužickými Srby*. Česko-lužický věstník 19, 2009, č. 1, s. 2–3. Též P. Ch. KALINA: *134. Schadžowanka*. Česko-lužický věstník 19, 2009, č. 1, s. 5.